

Kielemme käytäntö

seen, että ne erottuisivat toisistaan niin tekstin kirjoittajan kuin sen lukijankin mielessä.

RITVA STARK

Mikä nimeksi Englannin kuninkaalle?

Kuten tunnettua, eurooppalaisten kuninkaallisten nimet on ollut tapana suomalaistaa: Ruotsin *Kustaa Vaasa* (eikä »Gustaf Wasa»), Ranskan *Ludvig*-kuninkaat (eikä »Louis»), Ranskan, Englannin ja Saksan *Henrik*-kuninkaat ja -keisarit (eikä »Henri/Henry/Heinrich») jne.

Teoksessa Nykysuomen sanavarat (WSOY 1989) sanoo edesmennyt Jouko Vesikansa kuitenkin seuraavaa:

»Nykyään, kun tiedonvälitys on huomattavasti kansainvälistynyt, ei kielitoimiston mielestä ole enää »syytä kuninkaista puhuttaessa pyrkiä tavanomaista suurempaan kansanomaisuuteen tai tuttavallisuuteen. Perinteen vuoksi on paikallaan edelleen suomalaistaa pohjoismaisten naapuriemme hallitsijoiden nimet, mutta etäisemmät monarkit säilyttäkööt suomenkielisessä tekstissä alkukielisen nimensä.» (S. 295; Vesikansa ei mainitse lähdeään.)

Samalla sivulla Vesikansa jatkaa: »Kun – jos – Walesin prinssi *Charles* aikanaan nousee Ison-Britannian valtaistuimelle, hän omaksuu hallitsijanimen *King Charles the Third*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on jo esittänyt kantanaan, että hänestä tulee Charles III, ei *Kaarle III*.» (Kursivoinnit Vesikansan.)

Kielikellossa 1/1979 Eeva Maria Närhi esittää nimitoimiston kannan (s. 15): »Nykyisistäkin pohjoismaisista hallitsijoista käytetään kotoistettua asua, esim. kuningas *Olavi*, *Kaarle XVI Kustaa*,

mutta muista, etäisemmistä kuninkaallisista ei suomalaisia sovinnaisnimiä enää muodosteta, vaan käytetään alkukielistä asua, esim. Espanjan *Juan Carlos*.» (Kurs. Närhen.) Prinssi Charlesiin ei siis Kielikello ole varta vasten ottanut kantaa, mutta Närhen sanamuoto ilmeisesti koskisi häntäkin.

Esitän seuraavassa tutkimuskeskuksen kantaa (sellaisena kuin Vesikansa sen esittää) harkittavaksi uudestaan, ettei jää viime tinkaakaan – esim. prinssi Charlesin kruunajaisiin.

Hallitsijoiden suomalaistetut nimet herättävät aina silloin tällöin keskustelua, viimeksi lehdissäkin Norjan kuninkaan Olavi V:n kuoltua. Ilmeisesti monet pitävät niitä tosiaankin »kansanomaisina tai tuttavallisina» osoituksina tuohikulttuurisesta jälkijättöisyydestämme ja kuka kates nykyään Suomen eurooppakelpoisuuttakin haittaavina; mutta heiltä tuntuu unohtuvan, etteivät kotoistetut hallitsijain nimet ole mikään kansanvalistajien ja fennomaanisanaseppojen kehittämä suomalainen omituisuus, vaan *cosi fan tutte* – niin tekevät kaikki.

Tsaari Pietari Suuri on englanniksi nimeltään *Peter the Great* ja ranskaksi *Pierre le Grand*, ja Saksan Vilhelm-keisarien nimi on ranskaksi *Guillaume* ja italiaksi *Guglielmo*. Monarkkien nimien mukauttaminen eri kielisiin on ollut ties kuinka pitkään oma pieni osansa koko Euroopan kulttuurihistoriaa. Tämä käytäntö on kelvannut keskiajalle asti ulottuvan yliopistosivistyksen maille ja sopinut Shakespearen, Molièren ja Danten kielten arvolle. Siinä sen tavan kansanomaisuus ja tuttavallisuus.

Vesikansa ja arvattavasti monet muutkin puhuvat »viestinnän kansainvälistymisestä», mutta tämä hallitsijain nimiä mukauttava perinteikäs (ja kansainvälinen) käytäntö koskee sangen pientä nimien ryhmää – entistäkin pienempää nykyisenä tasavaltojen aikana. Ja ylipäänsä tuntuu, että poikkeavien kirjoitusasujen aiheuttamia »hankaluuksia» on tullut tavaksi vahvasti liioitella.

Jos saman henkilön nimi kirjoitetaankin ruotsiksi *Gorbatjov*, saksaksi *Gorbat-schow*, englanniksi *Gorbachev*, ranskaksi *Gorbachev* ja italiaksi *Gorbaciov*, niin onko aivan sietämättömän vaikea ymmärtää, kenestä on kyse?

Kukaanhan ei ole (vielä!) vaatinut puhumaan »Pjotr Suuresta» tai »John Maattomasta», joten välittömän uhan alaisena ei liene tämä hauska perinnäiskäytäntö, josta ei koidu pahaa kenellekään, mutta jonka muuttaminen sen sijaan aiheuttaisi aivan tarpeetonta sekasotkua. Ettei käytäntö nykytiedonvälityksessäkään ole outo, näkyy hyvin siitä, että kun Romanian taannoiset tapahtumat nostivat jälleen uutisaiheeksi myös kauan hiljaiseloa viettäneen maanpakolaiskuninkaan, häntä muutta mutkitta nimitettiin (kuten sopikin) suomalaislehdissä *Mikaeliksi* — ei siis romanialaisittain »Mihai» eikä, ihailtavaa kyllä, myöskään englantilaisittain »Michael».

Mutta juuri vanhat vakiintuneet asut mutkistavat myös esim. Englannin tulevan kuninkaan nimikysymystä. Suomenkin koulujen historiankursseissa asti esiintyvät Englannin kuninkaat *Kaarle I* ja *Kaarle II*. Eikö ole vähän jakomielistä, jos heidän kaimastaan tulee sitten »Charles III»? Vai pitäisikö vanhoista, vakiintuneista Kaarle-kuninkaistakin tehdä Charleseja — jolloin olisi omituis-ta, että Englannin kuningasluetteloissa esiintyisi Henrikejä, Jaakkoja ja Yrjöjä; ja jos heidätkin muutettaisiin alkukielisiksi, miten sitten suhtautua muiden maiden hallitsijoihin? Prinssi Charlesissa on kysymys enemmän kuin heti arvaakaan.

Eivätkä ongelmat rajoitu häneen. Espanjan nykyisen kuninkaan nimeksi on vakiintunut *Juan Carlos*, mihin ei kannata puuttua — mitäpä vakiintunutta asua suotta horjuttelemaan. Mutta hänen vanhin poikansa, kruununprinssi, sattuu olemaan nimeltään Felipe — hänestä tulee, jos Jumala suo, kuudes tämännimenen Espanjan kuningas. Kaikki edelliset elivät vuosisatoja sitten, ja heidän nimekseen on meillä tietenkin vakiintunut

Filip. (Muistutan varmuuden vuoksi, että englanniksi heidän nimensä on vastaa-vasti *Philip*, ranskaksi *Philippe* jne.) Kun etenkin Filip II:lla on maansa historias-sa maine sen loistavimman kauden kuninkaana, hieman kuten Ranskan histo-riassa »aurinkokuningas» Ludvig XIV:llä, hän ei ole pelkkä nimi pölyisessä luette-losa. Filip I, II, III, IV, V — Felipe VI?

Uskoakseni kysymykseen uusien mo-narkkien nimiasuista voidaan löytää ratkaisu vain ottamalla useat eri tekijät huomioon. Ilmeistä on, että nykyaikana vierastetaan uusien kotoistettujen asujen luomista, mutta historialliset syyt voivat niitä vahvastikin puoltaa.

Kun nimitoimistonkin kanta on, että Pohjoismaiden tulevien hallitsijoiden nimet vanhaan tapaan suomalaistetaan, en puutu heihin sen enempää; ja vai-keuksia tuskin tulevat aiheuttamaan paavitkaan. Ongelmana ovat Euroopan »etäisemmät kuninkaalliset» — länsi-mais-kristillisen kulttuuripiirin ulkopuo-liset monarkit ovat tämän ongelman ulkopuolella.

Täysi johdonmukaisuus on ilmeisen mahdotonta — monet etäisemmät mo-narkit kun ovat nykyaikana kutakuinkin itsestään vakiintuneet alkukieliseen asuunsa. Kuningas Juan Carlosin ohel-lahan alkukielisinä esiintyvät meillä sekä Luxemburgin suurherttua *Jean* että Mo-nacon ruhtinas *Rainier*.

Esitän seuraavassa ratkaisua, jonka tarkoituksena on sovitella jossain mää-rin ristiin vetäviä periaatteita siten, että huomioon tulevat otetuksi sekä nykya-ikainen viestintä että historian perintö.

Pohjoismaiden ulkopuolella on Euroopassa seitsemän monarkiaa, niistä kolme kääpiövaltiota. Luxemburgin, Monacon ja Liechtensteinin hallitsijat eivät juuri esiinny yleisessä historiassa, joten näiden maiden nykyisten ja tulevien päämiesten nimien säilyttäminen alkukielisessä asu-sa lienee Suomessakin vaivattomin rat-kaisu. (Näiden, samoin kuin jo hävin-neiden tai tasavalloiksi muuttuneiden vähäisempien — esim. Itä-Euroopan —

Kielemme käytäntö

maiden historiallisten hallitsijoiden nimiasut eivät ole ongelmanamme tässä.)

Jäljelle jäävät siis Iso-Britannia, Alankomaat, Belgia ja Espanja. Jossakin näistä neljästä maasta valtaistuimelle nousevan monarkin suomalaisesta nimestä päätettäessä tulee harkita kutakin tapausta erikseen. Jos uudella hallitsijalla on historiasta tuttuja kaimoja, joiden nimet vanhastaan on suomalaistettu, tämä puoltaa hänenkin nimensä suomalaistamista (siis Englannin *Kaarle III*, samoin joskus aikanaan hänen poikansa *Vilhelm V*; Espanjan *Filip VI*). Ennen esiintymättömän nimen taas voi jättää alkuperäiseen asuunsa (kuten *Juan Carlos*, joka siis on nimenä yksi kokonaisuus).

JAAKKO ANHAVA

Osuvia yhdyssanoja

Koetan edelleen täyttää lupaus, jonka viime vuonna annoin »työttömyysperuspäiväraha-asioiden» ja »viranomaiskäsittelyjen» päätteeksi: esitellä vastapainoksi näytteitä hyvistä uusista yhdyssanoista. Sellaisia sisältyi jo kirjoitukseeni »Keskihakuisen ja diftongilähtöisen sukukunnat» (Vir. 1990 s. 379–386). Pikku lisänä *-lähtöisiin* mainitsen vielä adjektiivin *omalähtöinen*, jota ainakin Aapo Taiminen on käyttänyt (Eeva Kangasmaa-Minnin juhlakirjassa *Sanomia*, 1979, s. 319): »Sen sijaan ei ole ehdottoman varmaa nähdäkseni se, että luonnonilmiöihin kytkeytyvät *huikean* merkitykset olisivat itämerensuomessa omalähtöistä alkujuurta.» Tällainen voi enteillä *omaperäinen*-sanon kahden merkityksen jakautumista kahden sanan osalle. Tulevaisuudessa siis toisaalta »omaja vieraslähtöiset sanat», toisaalta »omaperäinen [= omintakeinen] keksintö», »omaperäinen [= omalaatuinen, originelli] ajattelijat»?

Substantiivien alalta nyt vielä sattumalta huomaamiani näytteitä.

etutaho 'intressiryhmä': »Muun muassa korkein hallinto-oikeus on väittelijän mukaan tulkinnut lakia lainvastaisesti uittajien eduksi ja muiden etutahojen vahingoksi.» (Jukka-Pekka Lappalainen, HS 1990.)

ikäväki: »Ihminen voi vanheta nykyistä terveempänä ja viettää tyydyttävää elämää kauemmin, jos yhteiskunta ymmärtää hyödyntää kokeilujen ja tutkimusten tulokset. Ikävään terveyttä ja muuta hyvinvointia kartoitetaan parhailaan eri maissa ja monilla paikkakunnilla.» (HS, pääkirjoituksesta 1990.) *Ikämies* on ollut kielessä vanhastaan, samoin *ikäihminen*, ja aineskokoelmiensa pohjalta Nykysuomen sanakirja mainitsee myös *ikänaisten*. Käsitteeltä 'ikäntynyt väestö(nosa)' (»den äldre befolkningen») on sen sijaan puuttunut yksisanainen ilmaisin, vaikka sitä jos mitä luulisi nykyään tarvittavan. Tässä se tuntuu olevan, artikkelitoimittajan yksinkertaisena ja silti luovana keksintönä.

puhevälit: »Kansojen entistä paremmat puhevälit kyllä rauhoittavat, mutta nykyisen tiedonvälityksen aikana maailman kaikki kriisit ovat myös jatkuvasti läsnä.» (HS 24. 12. 1990.) Viimeaikaisesta puhekielestä tuttu sana, joka on luontunut myös jouluaaton pääkirjoitukseen vaivatta, paremmin kuin jokin »kansainvälisen dialogin mahdollisuus».

suhdantaju: »Jo tällaisenaan "Kalevalan laulumailta" ajaa lukijan valistamiseksi vähän liian monta asiaa; osoittaa suhdantajua ettei Inha halunnut sijoittaa siihen lisää informaatiota.» (Tuomas Anhava *Jäähdyshoja*-lehden kesän 1990 numerossa.) On osuvampi kuin mutkikas »suhteellisuudentaju», sopisi runsaampaankin käyttöön – aivan kuten itse kansankielinen *suhta* 'kohtuullisuus, sopusuhtaisuus', joka on yleiskielessä jäänyt oudon harvinaiseksi.

Vähän pitemmälti kannattaa ottaa puheeksi seuraavat kaksi sanaa.

kanssakäynti: »Kanssakäyntiä on